

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ І СОЦІОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ І СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ**

*Присвячено 215-річчю заснування
ХНПУ імені Г.С. Сковороди*

**СУЧАСНІ РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ
В РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЯХ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
22 ЛИСТОПАДА 2019 РОКУ**

ХАРКІВ – 2019

УДК 37.015.31:316.42
ББК 74.60
С91

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 05.11.2019 р.).

Сучасні реалії та перспективи соціального виховання особистості в різних соціальних інституціях: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 22 листопада 2019 р. / за ред. М.П. Васильєвої. Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2019. 145 с.

Збірка містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої сучасним проблемам професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, реаліям і тенденціям розвитку професійної діяльності фахівців соціальних інституцій з вирішення актуальних проблем соціальної роботи.

Матеріали представляють інтерес для науковців і практиків у галузі соціальної і соціально-педагогічної діяльності, науковців-початківців (здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів спеціальності «Соціальна робота») й практиків – фахівців соціальних інституцій.

© Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2019.

© Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки, 2019.

© Васильєва М.П., 2019.

Арестова А.С. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	71
Гудевич Т.А. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ САНАТОРНОЇ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ.....	75
Гусон В.А. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КАЗКИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	79
Деділова Т.В. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ГЕНДЕРНОГО АСПЕКТУ.....	82
Довидченкова О.М. КОМПЛЕКС ЗАСОБІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ХРИСТІЯНСЬКИХ МЕТОДІВ.....	86
Каймакова В.А. ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	89
Коваль К.С. ЗМІСТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	92
Коваль О.В. ЗАСОБИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ.....	95
Левченко А.А. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ТВОРЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ.....	98
Любіна-Безкоровайна А.О. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ПРОФІЛАКТИКИ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	103
Мозгіна Н.І. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	108
Пахомова Н.В. КОМПЛЕКС ЗАСОБІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	112
Письменко Б.О. УПРОВАДЖЕННЯ РОЗРОБЛЕНОГО КОМПЛЕКСУ ЗАСОБІВ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ ПІДЛІТКІВ ГРУПИ РИЗИКУ ЗАСОБАМИ ТЕЛЕБАЧЕННЯ.....	115

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент В.В. Костіна

У статті розкриті практичні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти, визначено складники професійної підготовки до відповідного виду діяльності, наведено комплекс засобів їхньої професійної підготовки та результати експериментальної перевірки його ефективності в умовах закладу вищої освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці соціальної галузі, профілактика адиктивної поведінки підлітків, заклади загальної середньої освіти, комплекс засобів.

Annotation. *The article describes the practical aspects of professional training of future specialists in the prevention of adequate behavior of adolescents in secondary schools, identifies the components of vocational training of the respective type of activity, presents a set of means of their professional training and the results of experimental verification of its effectiveness in educational institutions.*

Key words: vocational training, future specialists in the social field, prevention of adolescent addictive behavior, institutions of general secondary education, complex of facilities.

Постанова проблеми. Підвищення рівня адиктивної поведінки підлітків в умовах сучасного суспільства вимагає залучення до вирішення цієї проблеми висококваліфікованих кадрів – фахівців соціальної галузі. Однак, аналіз наукової літератури з проблеми професійної освіти фахівців соціальної галузі в Україні засвідчив наявну відсутність комплексного підходу у підготовці майбутніх соціальних працівників у цьому напрямі. Розвиток системи вищої освіти в сучасних умовах соціально економічних змін потребує переосмислення стану професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Підґрунтям для цього є Закони України «Про вищу освіту», «Про соціальні послуги», «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», Постанови Кабінету міністрів України «Про затвердження типових положень про заклади соціальної підтримки сімей, дітей та молоді», Положення «Про психологічну службу у системі загальної середньої освіти» та ін.

Аналіз досліджень. Аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків показав, що багато дослідників розглядають фактори й умови, що впливають та становлення соціального працівника як професіонала. Так, концептуальні засади підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери розглядали О. Безпалько, Р. Вайнола, М. Васильєва, К. Віщукаєва, Ю. Галагузова, І. Зверєва, Н. Кабусь, А. Капська, Л. Міщук, С. Омельченко, А. Полянничко, теоретико-методичні засади підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до означеного виду діяльності вивчали О. Антонова, С. Коношенко, В. Костіна, О. Кучерявий, В. Поліщук та ін.. Проте, проблема практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків в умовах закладів загальної середньої освіти не є в повній мірі дослідженою та потребує детального вивчення.

Мета дослідження. Визначити суть та особливості підготовки майбутніх фахівців

соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти, розробити та експериментально перевірити комплекс засобів їхньої підготовки до відповідного виду професійної діяльності.

Основний виклад матеріалу. Особливу роль у вирішенні проблеми формування готовності майбутніх соціальних працівників до профілактики адиктивної поведінки підлітків дослідники відводять якості професійної підготовки. Як засвідчує аналіз вищезазначених досліджень ефективність такої підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі в умовах вищого навчального закладу вимагає забезпечення високого рівня наукової, теоретичної та практичної підготовки здобувачів освіти. Важливим при цьому, як зазначає Л. Смеренчак, є «подолання суперечностей між вимогами сучасного суспільства та реальним рівнем професійної готовності соціальних педагогів до роботи з підлітками адиктивної поведінки» [8, с. 120].

Спираючись на дослідження О. Карпенко, під професійною підготовкою майбутніх соціальних працівників розуміємо «процес формування і узагальнення установок, знань та умінь, необхідних фахівцю для адекватного виконання специфічних професійних завдань, зокрема профілактики адиктивної поведінки у підлітків» [3, с. 374]. Орієнтуючись на визначення поняття «підготовка до трудової діяльності» [2], важливими складниками підготовки майбутніх соціальних працівників до організації профілактики адиктивної поведінки підлітків розглядаємо планомірні, організовані заходи усіх учасників навчально-виховного процесу (викладачів, кураторів, студентів, адміністрації закладу (кафедри, факультету), студентського самоврядування, соціально-психологічної служби), спрямовані на засвоєння спеціальних професійних знань, оволодіння вміннями і навичками, формування професійно важливих якостей особистості соціального працівника.

Спираючись на ідеї О. Безпалько, А. Нагорної [7], важливою складовою у процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків є залучення майбутніх соціальних працівників до комплексного міждисциплінарного здійснення професійної діяльності різних фахівців, що передбачає впровадження комплексу соціальних, державних, гігієнічних, медичних, а також соціально-педагогічних заходів, спрямованих на забезпечення високого рівня здоров'я та запобігання негативним проявам у підлітків адиктивної поведінки.

Дослідники у галузі соціальної педагогіки зазначають, що «профілактика» виступає як система заходів, спрямованих на запобігання виникненню й поширенню хвороб, на охорону здоров'я [10, с. 336]. Отже, важливим для професійної підготовки майбутніх соціальних працівників є усвідомлення суті профілактичної діяльності як запланованого попередження несприятливої події з усуненням причин, що можуть викликати певні небажані наслідки.

Аналіз літературних джерел дозволив виявити різні підходи до розуміння суті терміну «соціальна профілактика»: 1) «робота, спрямовану на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді та запобігання такому впливу» [13, стаття 1]; «діяльність, що має на меті зусилля, спрямовані на запобігання соціальних проблем або життєвих криз особистості, групи людей чи соціальних груп, попередження ускладнення уже наявних проблем» (А. Капська, О. Безпалько) [1, с. 31]; «діяльність, спрямована на запобігання виникненню, поширенню чи загостренню негативних соціальних явищ та їх небезпечних наслідків» (І. Зверева) [6, с.207]; «система комплексних державних і громадських, соціально-економічних і медико-санітарних, психолого-педагогічних і психологічних, соціально-педагогічних і педагогічних заходів, кінцевою метою яких є попередження захворювання» (А. Нагорна, В. Беспалько) [7, с. 110] Отже, за результатами аналізу та узагальнення наукової літератури з проблеми соціальної профілактики було встановлено наступне: головною метою соціальної профілактики є не тільки попередження проблеми адиктивної поведінки, а й зменшення, мінімізація її негативних наслідків; соціальна профілактика спрямована на осіб «групи ризику», тобто на тих осіб, які

постраждали або можуть постраждати від проблеми адиктивності у поведінці, а також на тих суб'єктів соціально-педагогічної діяльності, від яких залежить подолання проблеми адиктивної поведінки та її наслідків; соціальна профілактика спрямована на виявлення, нейтралізацію тих чинників, що заважають розвитку дитини чи молодого людини, а також формує у них якості, необхідні для подолання адиктивної поведінки і задоволення потреб альтернативним нешкідливим шляхом; результатом соціальної профілактики стає створення умов для повноцінної життєдіяльності особистості та функціонування суспільства взагалі.

Як показав аналіз досліджень [8,9,14], основними структурними компонентами процесу підготовки майбутніх соціальних працівників до визначеного виду діяльності є мета, принципи, методи, форми навчання, а також принципи виховання. Отже, одним із основних компонентів процесу навчання студентів – майбутніх фахівців соціальної галузі виступає мета – навчити ефективно організовувати діяльність з профілактики адиктивної поведінки підлітків у ЗЗСО. Як зазначає М. Фіцула, серед актуальних для підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери є такі загально визнані принципи навчання: науковості; свідомості й активності; наочності; доступності; систематичності й послідовності; міцності; зв'язку теорії із практикою; індивідуального підходу; емоційності навчання [14, с. 124–128]. Враховуючи вищезначене, серед актуальних для підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків у ЗЗСО виділяємо усі вищезначені загально визнані принципи навчання, що дозволяють підвищити його ефективність.

Аналіз досліджень [3,5,14] показав, що використання інноваційних підходів до навчання дозволяє активізувати пізнавальну діяльність, активізувати мислення, інтуїцію, емоційність, творчість, зацікавленість здобувачів освіти. Застосування інноваційних підходів до навчання (проблемні лекції, бесіди, круглі столи, конкурси, аналіз матеріалів чи ситуацій, розігрування ролей, тренінги, рефлексії тощо) дозволяє адекватно реагувати на поставлену проблему і сприяє розвитку творчих здібностей особистості, її уяви, що дадуть їм можливість виявляти більшу гнучкість у роботі.

Аналіз наукової літератури [3;4;5;11;12] дозволив визначити основні аспекти підготовки майбутнього фахівця соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків у ЗЗСО: створення системи соціально-педагогічної діяльності спрямованої на підготовку майбутніх соціальних працівників до профілактики адиктивної поведінки, що передбачає планування, розробку та впровадження в підготовку майбутніх соціальних працівників комплексу засобів, який складається з лекційних, семінарських та практичних занять для здобувачів вищої освіти спеціальності «Соціальна робота». Так, нами було розроблено лекційне заняття на тему: «Профілактика адиктивної поведінки підлітків у ЗЗСО», семінарсько-практичне заняття на тему «Профілактична робота соціального педагога у ЗЗСО» у межах нормативної дисципліни «Методика соціальної роботи в сфері дозвілля». Також до комплексу засобів підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти входить проведення поза аудиторного тренінгового заняття для студентів «Життєві цінності», яке може бути реалізовано зі здобувачами вищої освіти відповідного фаху в межах кураторських годин.

Вищезазначені заняття були впроваджені в навчально-виховний процес Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, зі студентами другого курсу з лютого по листопад 2019 року. Експериментальне дослідження показало, що показники загально-групової готовності студентів до профілактики адиктивної поведінки підлітків у закладах загальної середньої освіти значно підвищилися після проведення занять, що сприяло професійному самовдосконаленню майбутніх соціальних працівників у зазначеному напрямі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, на основі узагальнення наукової літератури та здійснення експериментального дослідження з проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків у ЗЗСО зроблено такі висновки: 1) важливою умовою підвищення ефективності процесу професійної підготовки фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної

поведінки підлітків у ЗЗСО та підвищення загального рівня їхньої готовності до виконання практичної діяльності є впровадження в підготовку майбутніх фахівців соціальної галузі розробленого відповідного комплексу засобів; 2) основними напрямками у змісті підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків у ЗЗСО є ознайомлення їх з організацією профілактичних заходів з підлітками, а також специфікою соціальної роботи у ЗЗСО.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики адиктивної поведінки підлітків в умовах спеціалізованих соціальних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навчальний посібник. / О. В. Безпалько. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
2. Енциклопедія освіти. /Заред. В. Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Карпенко О.Г. Професійна підготовка соціальних працівників в умовах університетської освіти науково-методичний та організаційно-технологічний аспекти : монографія / за редакцією С.Я. Харченко. Дрогобич : Коло, 2007. 374 с.
4. Костіна В.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери до використання етнопедагогічних засобів у роботі з дезадаптованими дітьми та молоддю. *VZDELÁVANIE A SPOLOČNOSŤ medzinárodný nekonferenčný zborník Prešovská univerzita v Prešove Pedagogická fakulta, Prešov, 2016. С.172-182. URL: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Bernatova8/subor/Kostina.pdf> (дата звернення : 01.04.2019 р.).*
5. Костіна В.В. Теоретичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до профілактики дезадаптації учнів. *Педагогіка та психологія*. Харків, 2017. Вип. 57. С 112-125.
6. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / за заг. ред. І.Д. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
7. Нагорна А. М. Безпалько О.В. Профілактика наркоманії серед підлітків. : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : «АбеткаНОВА», 2001. 168 с.
8. Кондрашова Л. В., Пермяков О.А., Зеленкова Н. І., Г. Ю. Лаврешина. Педагогіка в запитаннях і відповідях : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 252 с.
9. Пермяков О. А., Морозов В. В.. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Знання, 2006. 171 с.
10. Пихтіна Н. П., Новгородський. Р.Г. Профілактика та соціально-педагогічна робота з дітьми девіантної поведінки : навчально-методичний посібник. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. 239 с.
11. Смеренчак Л. І. Особливості формування готовності майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. *Освіта дорослих як фактор розвитку дорослої людини в умовах соціальних змін* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. (Черкаси, 21-23 березня 2012 року). Черкаси : Редакційно-видавничий відділ ЧНУ, 2012. С. 118–121.
9. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / За заг. ред. І. Д. Звереві. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 336 с.
10. Соціальна робота : короткий енциклопедичний словник. Кн. 4. Київ : ДЦССМ, 2002. 536 с.
11. Соціальна педагогіка: підручник / За ред. проф. А.Й. Капської. Київ: Центр навчальної літератури. 2003. 256 с.
12. Технологія соціальної роботи: навч. посіб. / За заг. Ред. А.Й. Капської. Київ: УДЦССМ, 2000. 372 с.
13. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T012558.html (дата звернення 27.09.2019 р.).
14. Фіцула М. М. Педагогіка : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2007. 560 с.